

MICHAŁ DUDEK

*Instytut ekonomiki Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej –
Państwowy Instytut Badawczy*

OCENA KORZYSTANIA Z USŁUG DORADCZYCH PRZEZ ROLNIKÓW W LATACH 1992-2011

Nadesłany 02.04.2015 Zaakceptowany do druku 26.05.2015

1. Wstęp

Niezależnie od specyfiki, zarządzanie produkcją rolną, podobnie jak każdą inną działalnością, wymaga dobrej znajomości gospodarstwa rolnego, jak również wszechstronnego rozpoznania procesów zachodzących w jego otoczeniu [Barnard i in. 2012, 4-9]. Utrzymanie lub poprawa pozycji na rynku wiąże się często z koniecznością wprowadzania zmian w produktach, sposobach wytwarzania i funkcjonowania, czy marketingu. Jednocześnie w osiągnięciu celów ekonomicznych niezbędna jest wiedza o charakteryzujących się dużą zmiennością uwarunkowaniach zewnętrznym. W przypadku gospodarstw rolnych tradycyjną i rozpowszechnioną formą wielokierunkowego wsparcia procesu podejmowania decyzji dla osób nimi zarządzających są usługi doradcze, świadczone w ramach różnorodnych modeli [Ison i Russell 2000, 226; Król 2013, 4-7].

Ostatnie dziesięciolecie to okres głębokich zmian w polskim rolnictwie i jego najbliższym otoczeniu. Przekształcenia te wyznaczał przede wszystkim mechanizm rynkowy, który sprzyjał procesom koncentracji, intensyfikacji i specjalizacji produkcji rolnej, ale także zwiększeniu zapotrzebowania na specjalistyczną wiedzę przydatną w umacnianiu pozycji rynkowej [Sikorska 2006b]. Rozwojowi segmentu towarowych i nowoczesnych gospodarstw towarzyszyła marginalizacja dochodów z działalności rolniczej w przypadku dużej liczby małych jednostek. Proces dywersyfikacji społeczno-ekonomicznych struktur wiejskich znalazł odzwierciedlenie również w akcentowaniu na różnych forach debaty społecznej

konieczności różnicowania celów i sposobów funkcjonowania doradztwa rolniczego w Polsce. Podkreślano, że obok wszechstronnego wsparcia towarowych gospodarstw, ma ono służyć także wielofunkcyjnemu rozwojowi obszarów wiejskich [Drygas 2013, 56]. Wspólnym wątkiem toczonych dyskusji było przekonanie o potrzebie reformowania krajowego systemu doradztwa, podyktowanej nową polityką rolną UE oraz długookresowymi wyzwaniami związanymi z restrukturyzacją polskiego rolnictwa. Na podstawie przeprowadzonych dotąd analiz i badań formułowano także liczne oceny odnośnie jakości i przydatności funkcjonowania podmiotów doradczych¹. Podnoszono argumenty o niedostatecznym poziomie finansowania państwowego systemu doradztwa rolniczego (biorąc pod uwagę jego zadania i skalę potrzeb potencjalnych odbiorców), jak również o niezadowalającym poziomie jego współpracy z sektorem naukowo-badawczym [Kowalska 2012, 96]. Jednocześnie szacunki odnośnie korzystania z publicznych usług doradczych przez rolników, które stanowiły i mogą stanowić podstawę do oceny działalności tego systemu, były rozbieżne. Przykładowo, z badań przeprowadzonych na potrzeby raportu NIK wynikało, że z doradztwa WODR-ów korzystało 37% badanych gospodarstw, co uznano za niski poziom. Wniosek ten wydaje się co najmniej kontrowersyjny, nie tylko ze względu na interpretację uzyskanych wyników, ale także metodologię badania, a w szczególności jego zasięg, sposób doboru respondentów, metodę kontaktowania się z nimi oraz uzyskaną wielkość wskaźnika odpowiedzi [NIK 2013, 32]. Z kolei M. Drygas ocenia, że ze wsparcia publicznego doradztwa korzystało regularnie około 10% rolników [Ogryczak 2012, 21]. Wynik ten jest zbliżony do rezultatu prezentowanego w niniejszym opracowaniu.

Celem artykułu było ustalenie częstotliwości korzystania przez rolników z usług podmiotów doradczych i jej wybranych determinant, jak również ocena działalności wspomnianych organizacji z punktu widzenia rolników i sołtysów. Na podstawie zgromadzonych danych starano się także pokazać zmiany w znaczeniu doradztwa rolniczego dla funkcjonowania gospodarstw rolnych w Polsce.

2. Materiał i metody

W celu określenia skali kontaktów rolników z podmiotami doradczymi oraz oceny ich działalności posłużono się wybranymi wynikami badań ankietowych

¹ W opracowaniu za podmioty doradcze uznano zarówno jednostki publiczne, jak i prywatne. Przez publiczne podmioty doradcze rozumie się Wojewódzkie Ośrodki Doradztwa Rolniczego (WODR) oraz podległe im struktury w terenie. Z kolei podmiotami prywatnymi określa się inne jednostki świadczące usługi z zakresu doradztwa rolniczego, takie jak: osoby fizyczne, prawne, jednostki organizacyjne nieposiadające osobowości prawnej, w tym również producentów środków produkcji dla rolnictwa i odbiorców surowców rolnych.

przeprowadzanych cyklicznie przez Zakład Polityki Społecznej i Regionalnej (ZPSiR) IERiGŻ-PIB w 76 wsiach na terenie całego kraju. Dobór miejscowości do tego badania był celowy i odzwierciedlał historycznie ukształtowane właściwości rolnictwa i cechy mieszkańców wsi w skali całego kraju, jak i w poszczególnych makroregionach². Odnosiło się to zwłaszcza do struktury obszarowej indywidualnych gospodarstw rolnych. Odpowiednie informacje o działalności podmiotów doradczych i korzystaniu z ich usług zebrano od wszystkich rodzin użytkujących gospodarstwa rolne w badanych miejscowościach oraz od sołtysów. W opracowaniu uwzględniono przede wszystkim dane zebrane w 2011 roku. Próba badawcza liczyła wtedy 3331 rodzin rolniczych. W rozważaniach wzięto pod uwagę także wyniki poprzednich edycji badań ZPSiR, które przeprowadzono w latach: 1992, 1996, 2000 i 2005. Wielkości obserwowanego zbioru wynosiły wtedy odpowiednio: 3705, 3927, 4122 i 4225 jednostek obserwacji. Każdorazowo stanowiły one jedną piątą rzeczywistej liczby indywidualnych gospodarstw rolnych o obszarze większym niż 1 ha UR. W opracowaniu posłużono się metodą opisową oraz statystyczną analizą zależności między zmiennymi.

3. Zmiany w skali korzystania z usług doradczych przez rolników

Przy analizie częstotliwości współpracy rolników z podmiotami doradczymi należy zwrócić uwagę na zasadniczą zmianę uwarunkowań prowadzenia działalności rolniczej, jaka dokonała się w Polsce w ciągu dwóch dekad od zmian ustrojowych. Przeobrażenia zachodzące w sektorze rolnym sprzyjały bowiem zacieśnieniu się relacji między nim, a otoczeniem instytucjonalnym, w tym także doradztwem rolniczym. W pierwszej kolejności proces ten był związany z koniecznością dostosowania się producentów rolnych do rosnących wymagań odbiorców i nasilaniem się konkurencji. Pozycję w strukturach rynkowych umacniali głównie wytwórcy modernizujący posiadane zaplecze produkcyjne i intensyfikujący kontakty z pozostałymi ogniwami agrobiznesu. Profesjonalizacja postaw rolników znajdowała wyraz nie tylko w poszukiwaniu atrakcyjnych kanałów zbytu wytworzonych przez siebie produktów, czy nasileniu działalności inwestycyjnej, ale także we wprowadzaniu zmian organizacyjnych i produkcyjnych, do przeprowadzenia których niezbędna była odpowiednia wiedza. W wielu wypadkach odpowiedzią na rosnące zapotrzebowanie na cenną ekonomicznie informację była oferta doradztwa rolniczego. Naturalną grupę odbiorców dla dzia-

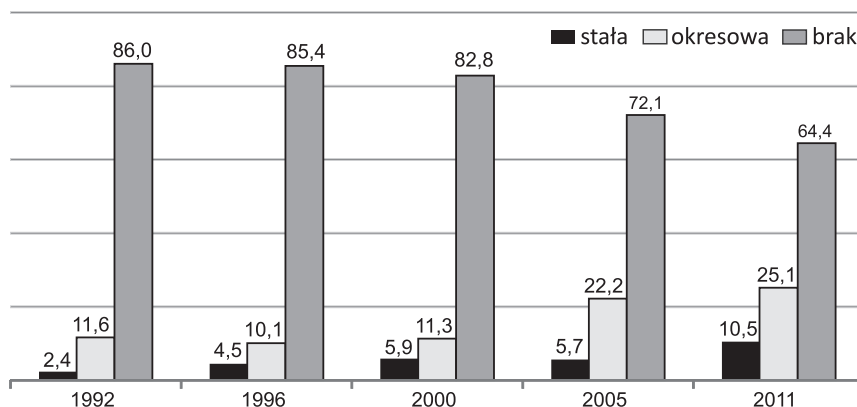
² W badaniach ZPSiR wykorzystano podział kraju na pięć makroregionów i składających się na nie województw: środkowozachodni (I): kujawsko-pomorskie i wielkopolskie; środkowowschodni (II): mazowieckie, lubelskie, łódzkie i podlaskie; południowo-wschodni (III): małopolskie, podkarpackie, śląskie i świętokrzyskie; południowo-zachodni (IV): dolnośląskie, lubuskie i opolskie; północny (V): pomorskie, warmińsko-mazurskie i zachodniopomorskie [Sikorska 2006].

łałości tych instytucji o charakterze edukacyjnym, czy wdrożeniowym stanowił powoli powiększający się segment gospodarstw rozwojowych, często dysponujący znacznym potencjałem produkcyjnym, a niekiedy także nabytymi w przeszłości doświadczeniami w kontaktach z instytucjami wsparcia rolnictwa. W konsekwencji, jak wynika z badań prowadzonych przez IERiGŻ-PIB od lat 90. do początku kolejnej dekady poziom korzystania z usług doradczych przez rolników w Polsce systematycznie, choć nieznacznie rósł (rysunek 1) [Kijanowski 2001, 11, Sikorska 2006b, Dudek 2009, 125]³.

Zauważalne zwiększenie skali kontaktów między rolnikami a doradcami nastąpiło w kolejnym dziesięcioleciu. Znacząco poszerzyła się wtedy zbiorowość silnych ekonomicznie i konkurencyjnych gospodarstw rolnych, dla których poszukiwano specjalistycznego poradnictwa ekonomicznego. Obok motywacji związanych z utrzymaniem lub poprawą pozycji rynkowej, ważnym bodźcem skłaniającym do posilkowania się usługami doradczymi były zasadnicze zmiany w polityce rolnej. W procesie adaptacji do wymogów WPR oraz wykorzystaniu dostępnych w jej ramach różnorodnych instrumentów wsparcia konieczna okazała się być fachowa pomoc o charakterze informacyjnym i technicznym. Sięgali po nią nie tylko właściciele wielkotowarowych gospodarstw, ale także rolnicy użytkujący gospodarstwa o niewielkim potencjale produkcyjnym.

Rysunek 1

Odsetek rolników korzystających z usług doradczych w latach 1992-2011

Źródło: Ankieta IERiGŻ-PIB 1992, 1996, 2000, 2005, 2011.

³ Z wieloletnich badań IERiGŻ-PIB wynika, że z usług doradczych korzystali przede wszystkim rolnicy użytkujący gospodarstwa o znaczącym obszarze gruntów rolnych i zorientowane głównie na rynek [Kijanowski 2001, 12, Dudek 2009, 125].

Przystąpienie Polski do UE oznaczało nie tylko nowe warunki dla prowadzenia działalności rolniczej w kraju, ale także znaczące zwiększenie wsparcia publicznego dla rolnictwa w wymiarze ilościowym, jak i w odniesieniu do zakresu instrumentów polityki rolnej. Pomoc w korzystaniu z płatności bezpośrednich, jak również środków przewidzianych w ramach innych programów skierowanych na wieś i do sektora rolnego oferowało zarówno publiczne jak i prywatne doradztwo. W okresie poprzedzającym akcesję oraz w kolejnych latach członkostwa działalność obu grup tych podmiotów była szczególnie ważna i nasilona. Znalazło to odzwierciedlenie w zgromadzonych przez IERiGŻ-PIB danych ankietowych. Wynika z nich, że skokowe zainteresowanie usługami doradczymi przez badanych łączyło się z akcesją Polski do UE. W 2005 roku poradami posiłkował się przeszło co czwarty zarządzający gospodarstwem rolnym. Kontakty rolników z doradcami miały przede wszystkim charakter okresowy i związane były z udzielaniem informacji odnośnie WPR lub pomocą w wypełnianiu dokumentów wymaganych przy ubieganiu się o wsparcie finansowe. Sześć lat później poziom korzystania z usług doradczych ponownie znacząco wzrósł. Badania IERiGŻ-PIB dokumentują, iż w 2011 roku korzystała z nich ponad jedna trzecia badanych rolników (rysunek 1).

Zebrane informacje świadczą również o tym, że między 2005 a 2011 rokiem zwiększyła się nie tylko grupa rolników, która okresowo korzystała z doradztwa⁴, ale także zbiorowość stale współpracująca z tymi podmiotami. W 2011 roku regularny kontakt cechował co dziesiątą osobę prowadzącą gospodarstwo rolne z badanej próby (rysunek 1). Nasilenie współpracy rolników z doradcami miało związek nie tylko ze zwiększeniem wielkości i zakresu wsparcia polskiego rolnictwa w kolejnych latach wdrażania WPR, ale także ze zmianami na rynkach oraz przekształceniami strukturalnymi w sektorze rolnym [Sikorska 2013, 8]. Zaznaczył się również dynamiczny rozwój działalności prywatnych firm doradczych. W 2005 roku wśród wszystkich rolników korzystających z usług doradczych zaledwie 5% miało kontakt z podmiotami prywatnymi. Sześć lat później udział tej zbiorowości wzrósł o 19 pp. i wyniósł 24%.

4. Korzystanie z usług doradczych a cechy gospodarstw rolnych

Niezależnie od procesu zaniku niewielkich i niedochodowych gospodarstw rolnych, w warunkach krajowego rolnictwa, jednostki o takich charakterystykach tworzyły nadal zdecydowaną większość. Relatywnie mniej było gospodarstw dużych, z nowoczesnym zapleczem produkcyjnym, stanowiących główne źródło utrzymania dla swoich użytkowników i będących docelową grupą odbiorców

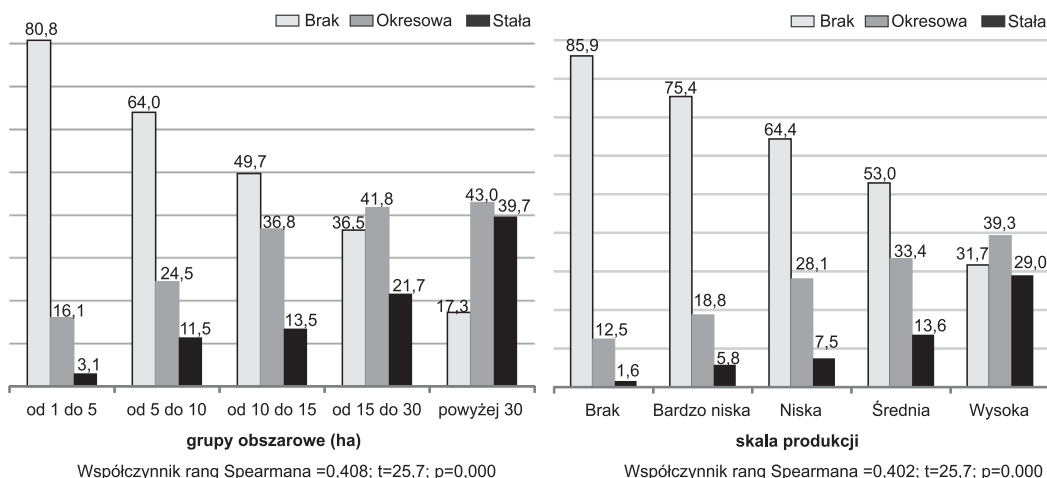
⁴ Było ono ukierunkowane przede wszystkim na pozyskanie środków publicznych, takich jak dopłaty bezpośrednie czy instrumenty dostępne w ramach PROW 2007-2013.

poradnictwa rolniczego. Z przeprowadzonych badań wynika, że polaryzacja ekonomiczna zbiorowości gospodarstw rolnych znajdowała odzwierciedlenie w odmiennym podejściu rolników do korzystania z usług oferowanych przez podmioty doradcze. Istniała bowiem istotna statystycznie i umiarkowanie silna zależność między cechami ekonomicznymi badanych gospodarstw a częstotliwością kontaktów z tymi organizacjami (rysunek 2). Im większy areal gruntów i skala sprzedaży produktów rolnych w gospodarstwach, tym znacznie większa była skala korzystania z usług doradczych. W zbiorowości gospodarstw średnich i dużych (od 15 do 30 ha oraz tych powyżej 30 ha UR) odsetek korzystających z doradztwa był względnie najwyższy wynosił odpowiednio 64 i 83% badanych jednostek. Z kolei w grupie małych gospodarstw (do 5 ha UR), udział ten był zdecydowanie mniejszy i wynosił 19%.

Identyczne prawidłowości w odniesieniu do relacji z podmiotami doradczymi zaznaczyły się w kategoriach gospodarstw wyróżnionych ze względu na poziom produkcji towarowej (rysunek 2). Czasową lub stałą współpracę odnotowywano względnie częściej w jednostkach ze średnią i dużą skalą sprzedaży produktów rolnych (odpowiednio 47 i 68%). Rolnicy nie wytwarzający produktów rolnych na sprzedaż lub z niewielkim rozmiarem aktywności rynkowej z reguły nie kontaktowali się z podmiotami doradczymi. Z kolei zarządzający z gospodarstw zasobnych w grunty rolne i powiązanych z rynkami byli relatywnie bardziej zainteresowani dokonywaniem usprawnień w prowadzonej działalności, a przez to również fachowym doradztwem.

Rysunek 2

Korzystanie z usług doradczych w grupach gospodarstw wyróżnionych ze względu na obszar UR oraz skalę produkcji towarowej (w %)

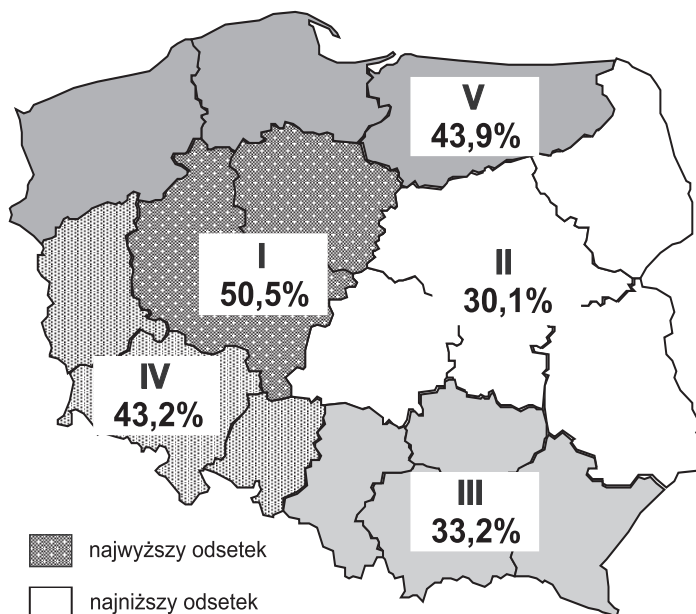

Źródło: Obliczenia własne na podstawie ankiety IERiGŻ-PIB 2011.

Istotnie powiązana z właściwościami ekonomicznymi posiadanych gospodarstw rolnych skłonność do współpracy rolników z podmiotami doradczymi miała także wymiar przestrzenny. Na odmienności regionalne w rozpowszechnieniu doradztwa na wsi, oddziaływała przede wszystkim liczba rynkowo zorientowanych gospodarstw, a w dalszej kolejności organizacja i sposób funkcjonowania WODR-ów, czy intensywność działań firm prywatnych. Jak wynika z badań IERiGŻ-PIB w 2011 roku relatywnie najczęściej z usług doradczych korzystali rolnicy ze środkowozachodniej części Polski. Taka aktywność odnosiła się do 51% badanych z tego makroregionu (I) (rysunek 3). Tereny województwa kujawsko-pomorskiego i wielkopolskiego cechował tradycyjnie wysoki poziom kultury rolnej oraz ponadprzeciętna obecność dochodowych i nowoczesnych gospodarstw, które stanowiły główną grupę odbiorców opisywanego typu wsparcia. Dodać należy, iż zainteresowanie poradnictwem rolnym kształtowało się tam na znaczącym poziomie już w przeszłości, o czym świadczą wyniki z poprzednich edycji badań.

Rysunek 3

Przestrzenne zróżnicowanie odsetka rolników korzystających z usług doradczych w roku 2011 (w %)

Źródło: Obliczenia własne na podstawie badań IERiGŻPIB 2011.

Znacznie rzadziej rolnicy kontaktowali się z doradcami rolnymi na wschodzie kraju. Podejmowanie aktywności tego typu charakteryzowało około 30% badanych. W przypadku południowo-wschodniej (III), jak i środkowo-wschodniej (II) części Polski niższy niż w pozostałych regionach odsetek gospodarstw objętych doradztwem łączyć trzeba ze względnie mniejszym zainteresowaniem opisywanymi usługami, co wynikało ze znaczącego rozpowszechnienia gospodarstw spełniających głównie funkcje socjalne, gdzie działalność rolnicza zorientowana na rynek nie była prowadzona.

5. Przyczyny nie korzystania rolników z usług doradczych

W warunkach Polski przeważającą grupę gospodarstw tworzą gospodarstwa nie zorientowane na rynek. Dla ich właścicieli posiadana nieruchomość rolna stanowi miejsce życia, daje możliwość wytwarzania żywności na własne potrzeby bądź jest zabezpieczeniem na wypadek pogorszenia sytuacji bytowej. Ważne uzasadnienie niewyzywania się ziemi rolnej, a tym samym utrzymania gospodarstwa, ma również swoje źródło w możliwości czerpania innych korzyści z tego tytułu (tanie ubezpieczenie społeczne, niskie opodatkowanie, dodatkowy dochód z dzierżawy, czy płatności obszarowych). We wszystkich wymienionych wypadkach nie prowadzi się produkcji z przeznaczeniem na sprzedaż bądź działalność ta ma marginalne znaczenie. Towarzyszy temu często brak zapotrzebowania na wiedzę użyteczną w zarządzaniu gospodarstwem rolnym. Przeprowadzone badania dokumentują, że wśród respondentów nienawiązujących współpracy z doradcami rolnymi takie motywacje zdecydowanie dominowały i dotyczyły niemal 92% respondentów. Wydaje się, iż w odniesieniu do tych osób oferowane usługi powinny koncentrować się głównie na kwestiach pozarolniczych bądź okołorolniczych. Zgromadzone informacje przekazane przez sołtysów z miejscowości objętych badaniami dokumentują rosnący popyt na wiedzę mieszkańców wsi odnośnie pozyskiwania środków z funduszy unijnych, agroturystyki, ogólnego poradnictwa ekonomicznego, w tym zakładania i prowadzenia działalności gospodarczej [Dudek 2013, 24].

Jak wynika z badań IERiGŻ-PIB inne powody niekorzystania z oferty podmiotów doradczych miały relatywnie mniejsze znaczenie. Brak środków finansowych oraz ograniczoną dostępność usług doradczych, jako przyczynę niezainteresowania się nimi, wskazywało zaledwie 5% respondentów. Warto podkreślić, że barierą w nawiązywaniu kontaktów na ogół nie była negatywna opinia o funkcjonowaniu podmiotów doradczych, a zwłaszcza publicznych ośrodków doradztwa. W 55% badanych wsi państwowe doradztwo cieszyło się pozytywną oceną. Nie oznacza to jednak, że w skali całego kraju nie zgłaszano zastrzeżeń do ich funkcjonowania.

W 2011 roku negatywne opinie w tym zakresie odnotowano w przypadku 26% badanych wsi [Dudek 2013, 21]. I choć w porównaniu do wyników ankiety z poprzednich lat krytyczne uwagi wyrażano rzadziej, to niezmiennie deklarowano podobne zastrzeżenia. Odnosiły się one przede wszystkim do zbyt dużej biurokracji oraz braku przydatności uzyskiwanych informacji.

6. Podsumowanie

Wbrew pojawiającym się opiniom znaczenie publicznego i prywatnego doradztwa rolniczego dla funkcjonowania gospodarstw rolnych w Polsce rośnie. Tendencje tę odzwierciedla zarówno systematyczny wzrost zainteresowania rolników korzystaniem z usług doradczych, udokumentowany m.in. wynikami badań IERiGŻ-PIB, ale także dużą rolę tych podmiotów w dotychczasowym wdrażaniu WPR. Ze zgromadzonych danych wynika, że w 2000 roku regularny kontakt z doradcą deklarował niespełna co siedemnasty rolnik, a jedenaście lat później już przeszło co dziesiąty. Z kolei okresowe posiłkowanie się wsparciem doradczym w 2011 roku dotyczyło jednej czwartej ogółu badanych. W dużym stopniu nasilenie zapotrzebowania na pomoc tego rodzaju przypisać należy zmianom w polityce rolnej, która z jednej strony nakłada na producentów rolnych liczne wymogi, a jednocześnie kieruje do sektora rolnego znaczące wsparcie finansowe. W związku z kształtem nowej WPR na lata 2014-2020 należy się spodziewać, że znaczenie podmiotów doradczych w jej wdrażaniu będzie jeszcze większe niż w przeszłości. Wynika to z poszerzenia środowiskowych wymogów udzielania płatności bezpośrednich, jak również wzmocnienia miejsca transferu wiedzy i innowacji w procesie rozwoju sektora rolnego i obszarów wiejskich. Szczególnie ważne będzie włączenie w te przedsięwzięcia zbiorowości silnych ekonomicznie i towarowych gospodarstw tak, aby rozwój tego segmentu mógł być kontynuowany. Ma to bowiem istotne znaczenie dla konkurencyjności krajowego rolnictwa.

W kolejnych latach niemniej ważne będzie stworzenie oferty wsparcia dla rodzin utrzymujących się z prowadzenia niewielkich i niskodochodowych gospodarstw. Pomoc informacyjna lub szkoleniowa w przypadku tej zbiorowości może dotyczyć zarówno działań związanych z produkcją rolą (wytwarzanie produktów wysokiej jakościowych i ekologicznych, promowanie wspólnych przedsięwzięć czy sprzedaży bezpośredniej), jak i dywersyfikacją dotychczasowej działalności (agroturystyka, drobne przetwórstwo, pozarolnicza działalność gospodarcza). Postulat położenia relatywnie większego nacisku w zakresie świadczonych usług doradczych na wieloaspektowe poradnictwo wiejskie, znajduje nie tylko odzwierciedlenie w zaprezentowanych wynikach badań empirycznych, ale także jest on konsekwencją potrzeby stymulowania wielofunkcyjnego rozwoju obszarów wiejskich w Polsce.

LITERATURA

1. Barnard F., Akridge J., Dooley F., Foltz J. (2012): *Agribusiness Management*, Routledge, Agington 2012.
2. Dudek M. (2009): Korzystanie z usług niematerialnego wspierania rolników po przystąpieniu Polski do Unii Europejskiej, *Zagadnienia Doradztwa Rolniczego* nr 4 (59), CDR w Brwinowie, Poznań.
3. Dudek M. (2013): Określenie roli kapitału ludzkiego w rozwoju obszarów wiejskich, projekt badawczy nr 0021/B/H03/2011/40, IERiGŻ-PIB, Warszawa 2013.
4. Ison R.L., Russell D.B. (2000): *Agricultural extension and rural development: breaking out of knowledge transfer traditions. A second-order systems perspective*, Cambridge University Press, Cambridge 2000.
5. Kijanowski P. (2001): Doradztwo rolnicze (w świetle ankiety IERiGŻ z 2000 roku), *Komunikaty Raport Ekspertyzy Zeszyt 470*, IERiGŻ, Warszawa.
6. Kowalska J. (2012): wypowiedź [w:] *Zagadnienia Doradztwa Rolniczego* nr 4/12 (70), CDR w Brwinowie, Poznań.
7. Król M.A. (2013): *Model doradztwa rolniczego w Polsce na tle rozwiązań przyjętych w wybranych krajach członkowskich Unii Europejskiej*, FAPA, Warszawa 2013.
8. NIK (2013): *Działalność jednostek doradztwa rolniczego w latach 2010-2013 (I półrocze)*, Informacja o wynikach kontroli.
9. Ogryczak (2012): *Jaki system doradztwa rolniczego w Polsce po 2013 roku?*, Wydawnictwo Sejmowe, Warszawa.
10. Sikorska A. (2006): *Przeobrażenia w strukturze społeczno-ekonomicznej wsi objętych badaniem IERiGŻ-PIB w latach 2000-2005*, Projekt badawczy nr 1H02C03528, IERiGŻ-PIB, Warszawa.
11. Sikorska A. (2006b): *Doradztwo rolnicze – opinie mieszkańców wsi o działalności ODR*, *Zagadnienia Doradztwa Rolniczego* nr 1 (45), CDR w Brwinowie, Poznań.
12. Sikorska A. (2013): *Przemiany w strukturze agrarnej indywidualnych gospodarstw rolnych*, Projekt badawczy nr 0021/B/H03/2011/40, IERiGŻ-PIB, Warszawa.

MICHAŁ DUDEK

OCENA KORZYSTANIA Z USŁUG DORADCZYCH PRZEZ ROLNIKÓW
W LATACH 1992-2011

Słowa kluczowe: rolnik, gospodarstwo rolne, doradztwo rolnicze, usługi doradcze

STRESZCZENIE

W artykule przedstawiono zmiany w częstotliwości korzystania przez rolników z usług doradczych w latach 1992-2011. Materiał empiryczny stanowiły dane ankietowe IERiGŻ-PIB zebrane w 76 wsiach na terenie całego kraju. Próba badawcza obejmowała ponad 3300 indywidualnych gospodarstw rolnych o obszarze większym niż 1 ha UR. W opracowaniu posłużono się metodą opisową oraz statystyczną analizą zależności między zmien-

nymi. Z przeprowadzonych badań wynika, że w latach 1992-2011 nastąpił wzrost odsetka rolników korzystających z doradztwa (w sposób stały lub okresowy) z 14 do 36%. Udokumentowano istnienie istotnej statystycznie i umiarkowanie silnej zależności między cechami ekonomicznymi badanych gospodarstw a częstotliwością kontaktów z podmiotami doradczymi.

MICHAŁ DUDEK

ASSESSMENT OF THE USE OF ADVISORY SERVICES BY FARMERS IN 1992-2011

Keywords: *farmer, farm, agricultural advisory, advisory services*

SUMMARY

Paper presents the changes in the use of advisory services by farmers in the years 1992-2011. Empirical material underpinning this research were IAFE-NRI data gathered in 76 villages across the country. The research sample covered over 3300 private farms with the area over 1 ha of agricultural land. In the paper a statistical method was used. Conducted analyzes showed that the share of farm managers using agricultural advice has increased from 14 to 36%. Selected statistically significant determinants of establishing relationships between farmers and advisory bodies were also examined.

e-mail: dudek@iergz.waw.pl